
bjoerna.dk [Kultursociolog Bjørn Andersen](mailto:post@bjoerna.dk) post@bjoerna.dk

Holberg's breve



Version 1.16 - 18.09.2006



Havrebjerg Kirke. Her var Joachim Gynther præst på Holberg's tid og Frederik Svane Africanus hans degn. Begge kom i karambolage, dels med Holberg, dels med hinanden. Foto: Bjørn Andersen, 2005

Indholdsfortegnelse

[Indledning](#)

[Breve til ridefoged Frederik Bjerre](#)

[Opgivelse af kvæstorembedet](#)

[Brev til skuespillerne](#)

[Bataljen med Joachim Gynther. Erklæring til Kongen.](#) Se også: [Havrebjerg Kirke](#)

[Degnen Frederik Pedersen Svane, kaldet Africanus.](#) Se også: [Havrebjerg Kirke](#)

Der findes bevaret et mindre antal af Holberg's breve, som dog i visse tilfælde er skrevet af en skriver. Disse breve kan i nogle tilfælde være formuleret af en anden end Holberg selv, men er dog underskrevet af ham. (Ved siden af de her omtalte breve kommer de mange fingerede som Holberg har skrevet for at de skulle trykkes, dvs. hans

levnedsbreve og hans epistler).

Brevene er af forskellig karakter; der er nogle ansøgninger, nogle breve om Sorø Akademi, noget om Holberg's opgivelse af embedet som kvæstor - og nogle forretningsbreve. Blandt de sidstnævnte findes breve fra 1721 til 1731 til en norsk samarbejdspartner - Aage Rasmussen Hagen i Trundhiem [Trondheim] - og nogle breve til én af Holbergs fogeder, Frederik Bjerre [Bierre] på Tersløsegård, foged fra 1748 til sin død fire år efter.

Det er karakteristisk for **brevene til fogeden** at de er meget kortfattede; der har ikke været grund til at gøre noget ud af forhistorie, 'mellemregninger' osv., så de går direkte til sagen og konklusionen. De viser også at Holberg fulgte med i stort og småt på sine ejendomme. Holberg havde stor tillid til Bjerre, men traf dog undertiden selv beslutninger om mindre ting, som fogeden havde forelagt ham enten fordi det var sædvanlig praksis eller fordi fogeden var usikker. I sommerperioden opholdt Holberg sig på sit gods, og man må formode at han dér jævnlig - måske dagligt - har talt med fogeden og har indarbejdet en praksis. Ved en enkelt lejlighed var Holberg formentlig uenig med sin foged, nemlig i spørgsmålet om [hvad der skulle ske med en møllerenke](#).

Holberg havde også en anden foged - Lars Winderslef på Brorupgård - som han mistænkte for fusk og for at berige sig på Holberg's bekostning. Holberg gjorde et forsøg på - fra Bjerre - at skaffe sig pålidelig viden om Winderslev's »forhold«, afskedigede ham i 1749 og anlagde erstatningssag mod ham. Winderslef vandt imidlertid sagen, først ved en kommissionsdomstol - senere også i Højesteret. Enten var Holberg's anklager urimelige eller også havde han ikke været i stand til at bevise dem på rette vis [jeg har pt ikke læst afgørelsen].

[Til Frideric Bierre]

Jeg haver de to Raadyr item haren og par agerhøns. Winderslef har Jeg ladet vide at han ikke maa befatte sig med Olden. Bræmer fortaalte mig at han hører sig om anden leilighed, hvilket er troeligt, efterdi han hører at Brorup er forpagtet til Giæssing og fiskemesteren. Jeg haver tilladt dem i Vinter at føre 60 kiør til gaarden og saasart det skeer, maa alt qvæget føres til Tersløse. Det staaer kun paa om der bliver foering nok paa Brorup hvilket fiskemesteren dog mener naar halm og høe bliver Conserveret: Derfor maa og intet selges fra Tersløse. I maa underhaanden efterforske hans forhold, thi ieg er bange for ham denne Vinter. Eders broder Johannes vil gjerne have en Tieneste; Hvis han kunde være beqvem til ladefoget kunde han vel komme til Brorup thi jeg har ingen tillid til Christen Nielsen Som jeg i hast maatte antage. Hvis Præsten trænger til Brænde faaer han udviises et andet træ af samme Størrelse. Jeg haaber at ieg ikke bliver bedragen udi de tanker jeg har om Eders agtsomhed og troeskab

- forbliver

E. beredvillige

Kjøbenh. den 4 Sept. 1748.

L Holberg

Man kunde forhøre om og paa hvad vilkor Søren Jurgensen vilde paatage sig mine kiør fra Brorup.

Naar noget vilt mig tilskikkes maa budet tale med mig først førend han kiører det til mit huus.

Kommentarer:

Der findes bevaret 6 breve til Frideric Bierre, heraf dog kun et i original - resten er optryk fra en tidligere udgivelse.

[Til Frideric Bierre]

Jeg haaber at J haver ladet [Arent Dam](#) viide at han selv forsikrer sig Winderlefs *effecter*, naar han bortflytter. Bortflyttelsen maa strax skee. Jeg haaber ogsaa at man i tide tager noget korn fra [de svage mænd](#) udj *blæsinge* og Havrebiere til skatter og en maadelig landgilde: thi det er magt paaliggende i sær i henseende til Winderlefs, hvis forsømmelse derved kand beviises. Jeg har bekommet den unge hiort tillige med 11 agerhøns og Murmesterens regning hvorpaa J kand stræbe noget at aftinge. Jeg kand ikke tænke paa [den grove Præsts angivelse](#) uden at ærgre mig. Huderne venter ieg med forste leilighed, og et skriftligt svar kand fodres af *Arent Dam*, om han vil imodtage Stillinge korn for 4 [Mark] over kirkekiøb. Man kand dog först forhøre hemelig hos den anden af *Ronsgaard* [= Romsgaard] omtalt kiøbmand om han vill give lidt meer. Hollensberg giör *prætension* paa en kakkellovn. Hvis beviises klarligen kand at den hörer ham til, maa han faae den tilbage. Han skriver at Soren Jorgensen [Søren Jurgensen] har haft den til leie. Det er en sag mellem dem. Thi det er alt mig ubekjendt. Værelserne maa giores til rette og hvittes mod [de Places ankomst](#). Jeg forbliver

E beredvillige

Kiøbenh d 1 Oct 1749.

L Holberg.

Kommentarer:

Dette brev er det eneste af dem til Frederik Bjerre der findes i original (ifølge Verner Dahlerup findes det på Det Kongelige Bibliotek i den Bøllingske brevsamling).

Arent Dam: Arent Dam var købmand og kautionist for ridefoged Lars Winderlefs på Brorupgaard.

de svage mænd: Dvs. de der var dårlige betalere.

den grove Præsts angivelse: Præsten der omtales er Joachim Gynther i Havrebjerg, se [nedenunder](#).

de Places ankomst: Verner Dahlerup oplyser at Holberg i 1751 stod fadder til en datter af Edvard de Place (f. 1714). De Place var muligvis forpagter på Holberg's gods.

[Til Frideric Bierre]

Jeg kand letteligen troe at [Romsgaard](#) har været aarsag til denne allarm. Men det er best intet Videre at tale derom, helst efterdi intet endnu er til hinder. Der maa ikke glemes at drive paa tiendens fæstepenge. [Søren](#) kand faae et lidet træ af det omskrevne. Det er best at forspørge sig om kornet udi Holbec hvor mig er sagt at det er betinget til 9 Rdr. tønden. Amtsforvalteren kand nok tillades det omtalte ruggalm. Det er synd, ia det er ogsaa forgiæves at presse den fattige Degne Enke till huset i Skelleberg. Hvis man kand [hieme](#) eller udi de smaa Kiøbstæder faae 11 eller 12 Rdr. for ruggen er uforndent at lade den føre hid. Der kand udi Callundborg eller Holbek forhøres hvad de vill betinge sig rugg for. Naar de 2 mænd i Havrebiere giver hver 4re daler eller 2 Rdr. af den øde tomd til landgilde kand de den bekomme. Hvis Qyægsygen skulde nærme sig til *Terløse*, er best i tide at separere qvæget fra hinanden. Jeg veed endnu ikke hvor stor skade er skeed paa *Brorup*

Kiøbenh d. 11 Nov. 1749

forbliver
E: beredvillige

L. Holberg

[Prinsessenstyr](#) er over det heele gods 8 [Mark] hver *termin* foruden de sædvanlige skatter; men paa de 100 fri tønder alleene de 8 [Mark].

Kommentarer:

Romsgaard: Verner Dahlerup formoder at den tidligere degn, Romsgaard, er skyld i at den nye, Frederik Svane Africanus, er utilfreds med sin løn. Se nærmere [nedenfor](#).

Søren: Måske menes der en Søren Jurgensen [Søren Jørgensen] der nævnes i flere breve, se fx [ovenfor](#).

hieme: Dvs. på Holberg's gods.

Prinsessenstyr: En særlig skat Kongen havde pålagt landbrugerne i anledning af hans datters bryllup.

[Til Frideric Bierre]

Møllerkonen er færdig at døe af gremelse, om hun skall bindes til [Hans Larsen](#), og lover at indgaae samme vilkor som han. Dette har bragt mig udi stor tvilraadighed, saasom ieg tænkte at forening imellem dem allerede var sluttet, og eftersom hun tilbyder samme vilkor, vill ieg saa vel som I underkastes domme om man driver hænde derfra. Det meste som ellers kand staae for øiene er at Hans Larsen derved selv kan blive ødelagd, saasom han alleene er vant til bondearbeide og derfor ikke kand begaae sig saa vel som en der er oplærtd udi handverket. Det vill og blive vanskeligt for ham at gjøre noget fordeelagtigt parti, efterdi han er kommen udi udraab at have været haard imod sin forrige kone. Jeg beder derfor, at I vill tage dette udi nøie betænkning og indeholde med fæstet indtil ieg hører eders videre tanker herom. Imidlertid indtil ieg faaer svar bliver Enken ved Møllen og arbeidet strax maa foretages ved Vandstuen af saadane arbeidsfolk som kand gjøre det forsvarligt. Jeg venter strax herpaa Ed betænkning og forbliver

forbliver
E: beredvillige

Kiøbenh d. 14 Oct. 1751

L. Holberg

Kommentarer:

Hans Larsen var Frederik (Larsen) Bierre's bror, jf. Stig Fjord Nielsen: »*Ludvig Holberg - en godsejer på Vestsjælland*«, Vestsjællands Amt 2004, s. 47.

Måske er der sket en misforståelse? Holberg har troet, skriver han, at møllerenken og Hans Larsen var blevet enige om at giftes. Nu forstår han at det forholder sig anderledes. Da møllerenken er indstillet på at betale den samme afgift som sin afdøde mand, og da Hans Larsen tilmed har et dårligt ry som ægtemand, er det nok bedst at lade enken få det som hun ønsker det. Alt andet ville udløse kritik, eller dét der er værre.

Flere af brevene drejer sig om større eller mindre konflikter som Holberg var part i

Holberg havde gennem nogle år været en meget dygtig **kvæstor**, dvs. forretningsfører for universitetet. Den væsentligste opgave bestod øjensynlig i at have det overordnede ansvar

for driften af de landejendomme som finansierede driften af universitetet, men desuden var han involveret i køb og salg. Det var dog ikke altid at Holberg fik afleveret sit årsregnskab til rektor og konsistorium til den tid der var foreskrevet, og da rektor, den teologiske professor Peder Holm, gjorde en anmærkning herom, blev Holberg voldsomt irriteret og insisterede på straks at nedlægge sit embede. Som sin efterfølger pegede han på selv samme Holm. Det kan meget tænkeligt have betydet: *'Det kan du selv om, min fine ven. Når du er så 'dygtig', så kan du selv gøre arbejdet. Farvel og tak'*. Efterfølgeren blev dog en anden - som Holberg selv anbefalede da den værste surhed var fordampet: Juristen Henrik Stampe, professor, sekretær for universitetet og generalauditør.

Et ganske særligt brev fra 1753 er rettet til skuespillerne på 'Den Danske Skueplads'.

Holberg var stærkt irriteret over at de havde chikaneret en ny skuespillerinde, madam Rosenkilde. Grunden skulle være at hun i sin enkestand havde haft uægteskabeligt samkvem, men det var en kritik der - som Holberg antyder - kunne have været rettet mod nogle af dem selv. Den virkelige grund var formentlig at de var jaloux på den ny aktrice.

Madam Rosenkilde fik sin debut, men blev pebet ud af publikum. Direktionen mente imidlertid at der var tale om en slags sammensværgelse med skuespillerne og iværksatte en lockout ved at lukke teatret og ved at smække pengekasen i. Først efter nogen tid genåbnede man teatret.

Madam Rosenkilde måtte opgive karrieren på scenen og fik i stedet arbejde i garderoben. (Holberg's brev kan findes i [Billeskov Jansen's 12-bindsudgave](#)).

Kontroversen om Staklebro



Broen over Skidenrenden et stykke uden for Havrebjerg - og et par hundrede meter syd for den oprindelige Brorupgaard som Holberg ejede fra 1740 (nuværende Slagstrupvej 48). Den nuværende Brorupgaard ligger et stykke derfra, oppe ved landevejen fra Slagelse til Havrebjerg (Kalundborgvej 115). Da jeg var »på billedet« i marts 2005 var der pæn fart i renden; hvordan der så ud omkring midten af 1700-tallet er ikke helt at sige. Foto: Bjørn Andersen, 2005.

Måske var det hér den omdiskuterede bro befandt sig? (Dette er nu bekræftet, se [tilføjelsen](#) nedenfor). Måske lå den omkring 100-200 meter nordligere, tættere på gården? Ifølge gamle skrifter hed den Staklebro - og skulle gå over Tudeå der løber umiddelbart nord for Gl. Brorupgaard.

Holberg skrev til Kongen at han ikke vidste at der var en bro eller hvor den lå. Selv om påstanden skal tages *cum grano salis*, kan den omdiskuterede bro, forfalden eller ej, vel ikke have ligget umiddelbart ved Brorupgaard hvor det var sandsynligt at man ville have kunnet se resterne, men kan have ligget et stykke derfra - et andet sted på Holberg's areal. Desuden må den have ligget på strækningen mellem Havrebjerg og Gudum kirker eftersom præsten ville bruge broen for at komme til Gudum for at prædike; i luftlinie er der knap 5 km mellem de to kirker. [Nærmere oplysninger vil blive søgt i ældre skrifter].

Bent Jørgensen skriver i sin »*Stednavneordbog*«: at *Brorup* kendes i formen *Brothorp* fra en kilde fra 1352 (»*Trap Danmark*« oplyser - bd. 8, s. 818 - at der er tale om Roskildebispens jordebog). Forleddet er substantivet *bro*, efterleddet substantivet *torp*. Betydningen er: *Udflytterbebyggelsen ved broen*. Se evt. Jørgensen's artikel om *torp*. Gårdens navn viser at der i gammel tid har været en bro ret tæt ved gården, måske for at man kunne komme til møllen på den anden side åen?

Engang i Middelalderen er Brorupgaard blevet hovedgård, senere kom den under en anden gård, men i slutningen af 1600-tallet blev den igen hovedgård. I 1714 gik gården på auktion hvor den blev overtaget af Johan eller Jochum Benzon. Benzon lånte penge af Holberg, og det var baggrunden for at Holberg overtog gården i 1740 for et beløb af 16.000 rigsdaler. På Holberg's tid var der kvægdrift på gården - og kornavl - der blev varetaget af en foged, et antal fæstere og daglejere, men der var også fiskeopdræt i nogle damme som en fiskemester havde forpagtet. Holberg opholdt sig selv på gården nogle somre, om ikke alle, fra 1740 og frem. Om han også har været »forbi« gården efter at han overtog Tersløsegaard i 1745 er meget tænkeligt, men jeg ved det ikke.

At der var kornavl fremgår af en annonce som Holberg har indrykket i »*Kjøbenhavn's Postrytter*« 15.4.1740 for at skaffe en forpagter til at tage sig af denne:

Gives tilkiende, at Brorup Gaard udi Siælland, nye Ejer agter ved offentlig Auction at lade bortforpagte Brorup Hovedgaards Avling med tilliggende Kirke-Tiende, samt 136 Td. Havre Jord og 12 Td. Byg Jord paa Havrebjerg og Blæsinge Marker; item Oreboe Gaards Græsgang. Auctionen holdes paa Vertshuset hos Sr. Ostenmeier udi Slagelse førstk. 27. April, og Conditionerne blive imidlertid at see hos Sr. Nissen paa Brorup-Gaard og hos Universitets-Ridefoged Sr. Christian Tostrup udi Roskild.

Avertissementet er optrykt efter Christian Elling: »*Om Brorup og Tersløsegaard*« i: »*Holberg Blandinger*«, København 1941, s. 53. Christian Tostrup var Holberg's søstersøn; han havde tidligere været foged på Brorupgaard - og havde givetvis rådgivet Holberg om overtagelsen af gården.

Forleddet *stakle* ell. *stakkel* i *Stakkelbro*, evt. *Staklebro*, har næppe betydningen 'stakkels'. Måske er meningen at broen engang har været konstrueret på en særlig måde (at man har 'bundtet' træ sammen og lagt over åløbet), eventuelt at den har haft en særlig form - eventuelt at den har været broddet? Søgning i standardværkerne »*Trap Danmark*«, Peter Skautrup's »*Det Danske Sprogs Historie*«, Kristian Hald's »*Vore Stednavne*« og Alex Wittendorff's »*Alvej og Kongevej*« har været forgæves mht *Stakkelbro*, hvorimod »*Ordbog over det Danske Sprog*« og Otto Kalkar's »*Ordbog til det ældre danske sprog (1300-1700)*« har givet et par idéer. Formentlig har broen oprindeligt været en træbro, men det kan ikke udelukkes at der - på et senere tidspunkt - er anlagt en stenbro i stedet.

Billeskov Jansen's afbilder en nyere bro i »*Værker i tolv bind*«, bind 8 vis-à-vis s. 185. Ifølge teksten skulle billedet forestille *Staklebro*. Om det gør dét, eller om der vises en tidligere udgave af broen over Tudeå lige syd for Havrebjerg - eller en tidligere udgave af broen over Skidenrenden ved jeg ikke.

Tilføjelse 30.04.2005: Har læst H.G. Orlrik's Brorupgaard i »*Ludvig Holbergs Eje*«, C. A. Jørgensens Bogtrykkeri, København 1946. Heraf fremgår at den omdiskuterede bro lå hvor den nuværende ligger, dvs. syd for Brorupgaard; det fremgår af oplysninger i forbindelse med en retablering af broen efter Holberg's død. Der skulle findes et kort fra 1769 der måske er relevant (A. Borch), dette vil jeg søge at finde ved en senere lejlighed.

Nedenfor følger en **erklæring til Kongen fra februar 1753 om en kontrovers med præsten i Havrebjerg, Joachim Gynther**. Holberg og præsten havde haft større eller mindre uoverensstemmelser gennem nogle år, og det er ikke let at finde ud af hvem der havde mest ret, men noget tyder på at Holberg har optrådt meget påholdende og »konservativt«, fordi det var til hans fordel, og at dette har provokeret både præsten og hans degn.

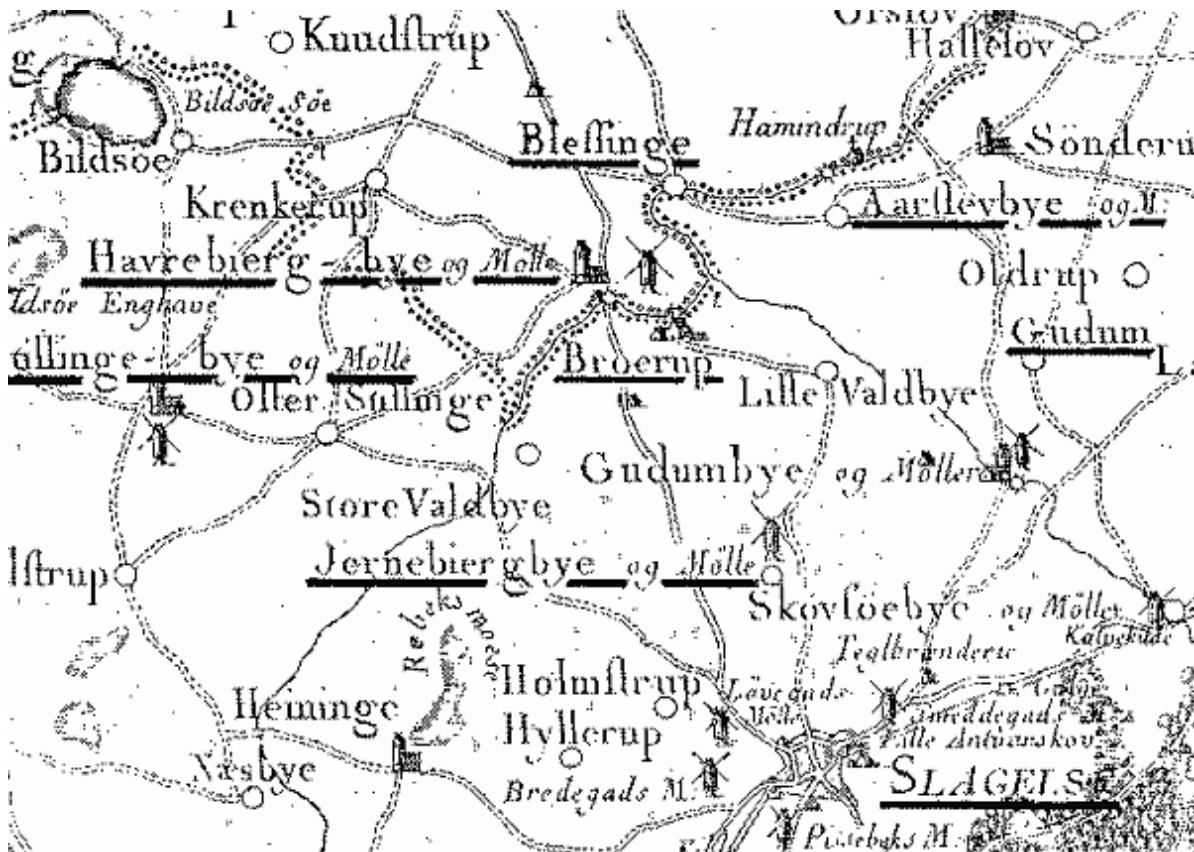
I den konkrete sag der drejer sig om at Holberg - som godsejer - skal have forsømt at vedligeholde en bestemt bro, er det tænkeligt at præsten havde søgt og fundet »noget« hvor man kunne kritisere Holberg.

Holberg selv mente der var tale om chikane, eftersom broen ikke havde været i brug i årevis - og han hævdede desuden, hvad der ikke virker overdrevent troværdigt, at han ikke havde nogen anelse om at broen overhovedet eksisterede.

Præsten havde først klaget til amtmanden, der havde afvist sagen af rent formelle grunde fordi den lå uden for hans jurisdiktion, men tilføjlet - hvad der nok giver et fingerpeg om hans personlige synspunkt - at præsten kunne klage til Kongen, hvilket han så også gjorde. Holberg er derefter blevet bedt om en udtalelse.

Foruden at argumentere mod præsten i den konkrete sag - bl.a. ved at skrive at præsten ikke havde forelagt sagen for ham selv - anførte Holberg at præsten var en hævngherrig kværvulant, at Holberg havde overtalt sine bønder til at holde deres klager om ham tilbage, at han havde bekostet en opretning af både kirken og sine bønderejendomme efter sin forgænger som godsejer, at han havde givet sin formue til Sorø Akademi - og, sidst men ikke mindst, at han var blevet så gammel at han burde skånes for sådanne uberettigede angreb fra præstens side.

Kongens kancelli afgjorde sagen ved at erklære at eftersom Holberg var baron - og dermed havde samme beføjelser på sit gods, som en kongelig amtmand havde uden for godset - så var det op til ham selv at træffe beslutning om hvad der skulle ske. Man anbefalede ham dog at lade broen genoprette: '*saa paatvivles ikke, at jo Hr. Baron efter gode Tilbud lader den sætte i brugbar Stand*'.



Udsnit af kort fra 1772 (C. Wessel). Gl. Brorupgaard ses lidt over midten af billedet (oven over 'rup' i 'Broerup'). Der er tegnet en vej fra Brorupgaard og mod 'Lille Valdbye'; linieføringen er muligvis ikke helt den samme som den nuværende linieføring, men dog tæt på. Dette kort synes at vise at den primære vej til Brorupgaard på dette tidspunkt var den der gik til Lille Valby, ikke en stikvej fra Slagelse-Kalundborgvejen. Hvis dét er rigtigt må man næsten formode at den gik over Skidenrenden - og at der derfor nødvendigvis måtte være - eller være genskabt - broforbindelse dér.

[Brev til biskop Hersleb {[Hersleb](#)}]

Høi-Ædle og høi-ærværdige høist-ærede Herr Biskop!

Min Erklæring paa den af Deres Høiærværdighed tilskikkede Skrivelse, angaaende Degnen i Havrebiørg er denne: Den rette Degne-bolig, som Degnene i gamle dage have beboet, ligger udi Guddum, en halv miil fra Havrebiørg, hvor Præstegaarden er. Saasom det nu var besværligt, saa vel for Degnen som for Præsten, at være saa langt fra hin anden, saa have de sidste Degne, længe for min tid, leiet en bolig udi Havrebiørg, og taget Leie igien af den gamle bolig udi Guddum. Da nu af *Commissionen* blev anordnet, at der skulde være Skole udi Havrebiørg, og Degnen hverken vilde eller vel kunde flytte fra stedet, paatog den forrige Degn *Romsgaard* sig skoleholderiet; hvorpaa Boeligen i Havrebiørg blev saaleedes indrettet, at den kunde være tienlig baade til Skole og Degne-bolig, og haver samme *Romsgaard* 8 samfælde aar retted sig efter den Kongelige Forordning, og ikke forlangt eller kundt forlange meere end de tillagde 6 Rdr. Da nu bemelte *Romsgaard* blev forflyttet [til Tersløse], antog denne *Africanus* tienesten paa samme maade: og vidner ieg for Gud, at ieg aldrig har lovet ham noget tilleg; hvilket ieg ikke har kunnet giøre. Thi den Kongl. Forordning sigter til at *soulagere* Bønderne, og siger, at Degnen for Skolehold skal nøies med sit Kalds indkomster og 6 rd aarlig, hvilke denne aarligen har faaet, og derfor quitteret. Men nu kommer han og forlanger fuld Degne-

indkomster, fuld Skoleholder-Løn og tvende boeliger. Skulde det gaae an, vilde det heele Lands Degne fremkomme med samme *prætensioner*. Jeg kan ingen nye byrder paalegge Bønderne, som den Kongl. *Fundatz dispenserer* dem for: og det er bekient, at Havrebiørgs Bønder, som ere forsatte, ere af fornødenhed befriede for at betale Landgilde. Jeg maa ellers til slutning tilkiende give dette, at samme *Africanus* for 14 dage siden har været hos mig, og sagt sig at ville staae fra sin fordring, *item* bekiendet, at han har været udsat af andre; og taledede han da intet om at ville flytte til Guddom, og forlade Skoleholderiet. Hvis han bliver ved det forsæt, vil ieg ikke hindre ham derudi; men han maa gjøre ansøgning derom: thi ieg faaer ellers saa vel mine egne som *Communitetets* Bønder, der skal holde en *a parte* Skoleholder, paa halsen; Og andre Degne kan der af tage anledning at følge hans exempel. Factum er dette, at hans Formand har paataget sig skoleholderiet mod tilleg af de 6 rd, og denne ligeledes, uden at betinge sig noget videre; hvilket Begges *Quitteringer* for alle aar udviise.

Kiøbenhavn den 30 Januarii 1753

Jeg forbliver
Høiædle og høiærværdige
Herr Biskops skyldigste Tiener

L Holberg.

[Paa Foden:] Herr Biskop *Hersleb*. [Iidskrift:] HøiÆdle og høiÆrværdige Herr *Peder Hersleb* Biskop udi Siællands Stift.

Hersleb) Optrykt efter Bjørn Kornerup: »*Holberg og Degnen i Havrebjerg*« i: Holberg Blandinger, København 1939, s. 31-33.

Allerunderdanigst erklæring paa Præsten herr Jochum Gynthers klagemaal og beskyldninger.

Herr Jochum Gynther er for meget bekient, at hans beskyldninger og angivelser ikke kan eller bør anfægte mig. Jeg har stræbet udi 10 aars tid at leve udi fredelighed med ham; men da ieg en gang fik kundskab om, at han pleiede [hemmeligen med adskillige vogne at bortføre korn af mine bønders agre](#), og ieg for 2 aar siden optog een af saadanne vogne, har han siden den tid gjort mig al forfred. Han begynte strax paa en uanstændig maade at hævne sig; først at udelade mig af den sædvanlige Kirke-bøn; dernæst ved at nægte Sacramentet til den Huusmand, som af Fogden var beordret til at oppasse ham ved høstens tid, da han dog ikke havde gjort uden at efterleve ordre og at forekomme bøndernes ruine; hvor udoover han af Herr Biskop Harboe blev til rette sat ved sidste visitatz. Naar man dette veed, er let at fatte, [hvi Degnen Africanus understaaer sig efter 12 aars forløb](#), (da i al den tid hans Formand saa velsom han selv har ladet sig nøie med den Løn, som alle andre Degne, der holde Skole, bekomme) nu at forlange dobbelt, og at paadigte mig saadant at have lovet ham. Han, nemlig Præsten, har ogsaa nyeligen indgivet et andet klagemaal over mig til det Kongl. Rente-Camer; hvilket som ugrundet er afviist: saa at 3 differente Beskyldninger ere indkomne udi en tid af een maaned.

Alt hvad han foregiver i denne hans grove og usømmelige beskyldning kan af alle andres vidnesbyrd beviises at være usandfærdigt, og at Godset saa vel som Kirken er udi uforligelig bedre tilstand, end det for min tid har været. Hvad den omskrevne Broe angaaer, da har han aldrig nogen tid til mig talt derom, hvilket han burde have gjort, førend han indgiver klage: thi ieg hverken veed, at det mig tilkommer at holde broen ved lige, ej heller veed ieg, hvor den ligger; og naar ieg bliver erkyndiget om, at det mig tilkommer, skal ieg ikke mangle derudi at efterkomme min pligt. Og meener ieg udi publique sager aldrig at have givet onde exemplar til andre. Gid det samme kunde siges om Hr. Gynther! Alt hvad i henseende til ham kan reprocheres mig, er, at ieg for at conservere roelighed, har stedse formanet mine bønder at have taalmodighed med ham, og ikke at pousseere adskillige klagemaal, som vilde foraarsage stor forargelse. Han beskylder mig her først for at have vegret mig for Broens reparation, da han aldrig har givet mig det tilkiende; dernæst siger han, at det skeer af karrighed, da det dog er bekient, at ieg giver Godsets indkomster bort til Sorøe Academie. Min allerunderdanigste Erklæring bliver denne, at saasnart ieg bliver underretted om, at denne Broes reparation mig tilkommer, skal ieg strax bringe den istand. Jeg har fundet fornødent at berette dette om Præsten,

saasom ieg maa lave mig paa flere beskyldninger, og kan være forvisset om, at det ikke vil gaae mig bedre end mine Formænd, ja værre, i henseende til min høie alder og svaghed, som saadanne stød mindre kan taale. Jeg tilstiller Deres Kongelige Majestet allerunderdanigst, om Prousten udi Herredet, Mag. Reenberg, ikke maa tilskrives, at han tilkiende giver hr. Gynther, at han lader mig paa min høie alder være udi fred, og ikke fremkommer oftere med ubevislige beskyldninger, sær udi ting, som ham ikke vedkommer. Han skriver, at ieg lader alting forfalde til ruine; hvilket er en usandfærdig og ærerørig beskyldning; Thi ieg haver med 500 Rdrs bekostning istand sat Kirken, som stod paa fald i min Formands tid, som Biskop Hersleb kan bevidne. Jeg haver ogsaa igien opretted de forfaldne Bøndergaarde, og foræret bønderne over 80 hæste. Dette tilstilles Deres Kongl. Majestets allernaadigste gotfindende af

Kiøbenhavn
den 26 Febr. 1753.

Deres Kongelige Majestets
allerunderdanigste Arve-Undersaat
og troeplygtskyldigste tiener

L Holberg.

Kommentarer:

Erklæringen er underskrevet af Holberg selv, men (ren)skrevet af en skriver.

hemmeligen med adskillige vogne at bortføre korn af mine bønders agre: Der var muligvis tale om at præsten havde kørt korn væk som tilkom ham og kirken i tiende.

hvi Degnen Africanus understaaer sig efter 12 aars forløb: Den forrige degn, Andreas Romsgaard, havde - efter en forordning fra 1739 - fået 6 rigsdaler i løn (foruden naturalieløn, hvilket fremgår af andre breve). Dertil kom en indtægt på 6 rigsdaler som Romsgaard fik ved at leje en tidligere degnebolig ud. Tilsyneladende var der enighed blandt jordejerne om at 6 rigsdaler om året i penge var for lidt, og i 1740 var der opnået enighed om at lønnen skulle være 12 rigsdaler foruden korn (4 tønder ryg og 4 tønder byg), tørv, græsning, hø og halm. Holberg har ikke selv indgået aftalen - det bestrider han selv - og det er ikke påvist at en anden har gjort det på hans vegne, så noget tyder på at man har glemt at tage Holberg i ed. I 1749 fik Africanus - døbt Frederik Pedersen Svane - embedet og ønskede at få løn efter den nye »aftale«, men det ville Holberg ikke give; han ville holde sig til forordningen. Frederik Pedersen Svane klagede tidligt (se brev fra Holberg til Bierre 11.11.1749) - og igen omkring 1753, denne gang ansporet af eller støttet af præsten, men fik ikke medhold. Først efter Holbergs død blev lønnen hævet. Som det kan ses [ovenfor](#) var værdien af 1 tønde korn ca. 9 rigsdaler.

Stig Fjord Nielsen skriver i »*Ludvig Holberg - en godsejer på Vestsjælland*«, Vestsjællands Amt 2004, s. 50, at tilnavnet *Africanus* skyldtes at degnen var født i Christiansborg i Guinea som søn af en soldat og en lokal kvinde. En præst, Elias Svane, havde taget ham til sig og ført ham til København, hvor han blev student og gav sig til at læse teologi. Derefter rejste han tilbage til Guinea for at arbejde som kateket, dvs. som indfødt præstemedhjælper. Efter 13 år kom han tilbage til Danmark og blev degn i Vestsjælland.

Fjord Nielsen's oplysninger fik mig til at lede efter yderligere information, men så meget var der ikke - i det mindste ikke på internettet. Men H.E. Sørensen har i 1992 udgivet romanbiografien »*Fridericus Africanus. De danske på Guldkysten*« - på sit forlag Melbyhus - og heri var der meget at hente.

H.E. Sørensen har villet have at den ydre historie skulle være korrekt i hans roman - og har derfor gjort omhyggelige arkivstudier, fx har han læst en omstændelig beretning, som *Africanus* forfattede efter sin hjemkomst fra Afrika. Med støtte i den ydre historie har Sørensen søgt at give en troværdig psykologisk beskrivelse - og en forklaring på *Africani* højst ejendommelige liv.

Ifølge Sørensen var *Africanus* ganske rigtig søn af en dansk soldat og en afrikansk kvinde. Han kom i skole i Guinea hos Elias Svane, der adopterede ham og tog ham med til Danmark. De slog sig ned på egnen ved Slagelse hvor Elias Svane havde fået kald. *Africanus* blev efter en tid optaget i latinskolen i Slagelse, tog studentereksamen på Universitetet, kom i gang med teologistudiet - og blev optaget på Regensen. Han blev imidlertid grebet af den pietistiske vækkelse og opgav derfor at fuldføre sine studier - eller også blev han ligefrem forhindret i at afslutte dem på regelret måde.

Derefter tog han til Afrika med sin danske kone, Trine, og fik arbejde som degn og skriver i den danske koloni på Guldkysten. Efter et par år rejste konen hjem til Danmark, hvor hun slog sig ned hos Elias Svane med sin søn. *Africanus* fandt en afrikansk kvinde at leve sammen med og havde periodevis økonomisk og social fremgang, men han blev involveret i forskellige intriger og blev derfor en tid sat i fængsel af guvernøren. Til sidst opgav han tilværelsen i Afrika og rejste tilbage til Danmark, hvor han igen fandt sammen med Trine og efter en rum tid - og en del besvær - opnåede at blive degn og skoleholder i Havrebjerg, der hørte til ét af Holberg's godser, Brorupgaard.

Africanus passede tilsyneladende ikke sit degneembede så godt som krævet og modtog derfor mere end én reprimande. Han var jævnlig indblandet i stridigheder, en enkelt gang vist endda korporligt. Til at begynde med stod *Africanus* sig rimeligt med præsten, Joachim Gynther [Joachim Günther], og fik hans støtte til at rejse det nævnte lønkrav over for Holberg, men senere kom de uoverens og klagede over hinanden til provst og biskop. Provst og biskop gav *Africanum* en alvorlig påtale og truede ham på brødet. Efterhånden skikkede han sig.

H.E. Sørensen mener at *Africanus* blev træt af sit degneembede og forgæves søgte at komme til Afrika igen, enten som udsendt af *Det Dansk-Vestindiske og Guinesiske Compagnie* eller som udsendt af Brødremenigheden. *Africanus* måtte imidlertid blive i sit embede indtil han gik på aftægt i 1785, 72 år gammel. Trine og *Africanus* fik nu en lille lejlighed, som desværre brændte nogen tid efter. *Africanus* kom til sidst på Slagelse Hospital, der fungerede som asyl eller plejehjem for de fattigste; i 1787 er han anført som fattiglem nr. 93. Trine kom på aftægt hos sin søn, der var håndværker; hun døde i 1789.

Anders J. Eriksholm skrev i 1909 en artikel om bataljen mellem *Africanus* og Gynther. Den er optrykt på: <http://bjoerna.dk/Holberg/Africanus.htm>

Kilde: »Holbergs Breve«, udgivet af Verner Dahlerup, Holbergsamfundet af 3. December 1922, Gads Forlag, København 1926.

Nogle breve er optrykt i sidste bind af Billeskov Jansen's Holberg-udvalg, se nærmere på: <http://bjoerna.dk/Holberg/12-bind-indhold.htm> og under bogstavet 'B' på: <http://bjoerna.dk/Holberg/paa-nettet.htm>.



BA's Holberg-sider

[»Et åbent sind? Om Holberg's tænkning«.](#)

De fleste af mine Holberg-artikler indgår i »Et åbent sind?«. Bogen foreligger som en foreløbig udgave, der kan downloades gratis. Den vil blive udbygget og bearbejdet i løbet af 2006-2007.

I bogen er der afsnit om **Holberg's breve**, om hans fortolkning af **naturetten og folkeretten**, om hans **arbejde som filosof og teolog** - og om en særlig del af hans **historieskrivning**.

Som eksempler på det sidste er valgt hans beretninger om den albanske fyrste **Skanderbeg** og om profeten **Muhammed**.

I tilknytning til bogen har jeg samlet et [udvalg af Holberg-ting](#) [PDF] og lagt i en digital udgave på internettet. Det drejer sig foreløbig om komedien om **Gert Westphaler** og om værket om **natur- og folkeretten**.

Andre artikler (enkelte af disse er af andre forf.):

ABRACADABRA: DIGITAL HOLBERG: artikler der er listet på *Open Directory Project*, her er de opdelt i emnegrupper | [Holberg's egne tekster](#) på nettet | Billeskov Jansen's udgave af: [Værker i tolv bind](#) (indholdsfortegnelsen) | [Litteraturliste](#)

Teater: [Holberg-teater i Kalundborg](#) | [Holberg i Korsør](#) | [Krabasken i Kalundborg](#) [indgår i »Et åbent sind«] | [Niels Klim i Kalundborg](#) | [Niels Klim på Falster](#) | [Antihelten Jeppe](#) [indgår i »Et åbent sind«] | [Jeppe på gyngende grund](#) [om dansk-polsk opsætning; indgår i »Et åbent sind«]

Naturetten. Retsforhold (Supplerende): [Holberg og Bierne](#) | [Holberg, Naturetten og juristerne](#) (Ditlev Tamm i Kalundborg) | [Hugo Grotius](#) | [Deres velfortjente straf](#) (udstilling i Kalundborg)

Personer: [Holberg's konger](#) (Frederik IV, Christian VI og Frederik V) | Holberg's uven, juristen og historikeren [Andreas Hojer](#) | [Africanus og Gynther fra Havrebjerg](#)

Steder: [Sorø](#) | [Tersløsegård:](#) Holberg's gods ved Sorø

Sprog: [Sprog og typografi](#) hos Holberg | **Udgivere og forskere:** [Thomas Bredsdorff](#) (Holberg-medaljen 2005)

Du kan åbne linkene så de fremkommer i **denne ramme** - eller så de fremkommer i et **nyt vindue**; brug *højreklik* til at vælge.

Denne rammes adresse: <http://bjoerna.dk/Holberg/links.htm> | Udgiver: [Kultursociolog Bjørn Andersen](#)